EPISTOLA

Ioannis Sturmij de Re-

FVTATIONE TRIDEN-
tini Concilij & diſsidijs
Religionis.

AD

ILLVSTRISSIMVM PRINCI-
pem & Dominum, Dominum Nicolaum Rad-
ziuuilum, Ducem Olicæ & Nieſuuiſij, Palatinum Vilnenſem,
Magni ducatus Lituaniæ Archimarſchalcum
& Cancellarium.
&c.

IS HISCE PROXIMIS MENSIBVS dolorem magnum accepimus, et vix conſolabilem: ex ijs quæ de diſſidio religionis & de Moſco-uitico periculo audiuimus: quo-rum vtrumq; Poloniam, Litua-niam, Liuoniam, vicinoſq; po-pulos neceſſe eſt acerbè percellere: cum nos etiam qui remoti à vobis ſumus, illius doloris moleſtiam & cruciatum ſentiamus. Eſt tamen conſolabilis: propter virtutem & fortitudinem populorũ: pro-

pter Reges & Principes viros, quos hæc cura proximè attingit: in quorum consilijs & sapientia est et animorum cōstantia: ex quibus duabus virtutibus præclara solent existere remedia: non solum ad dolorem mali leniendum, sed etiam ad depellendum malum: quod accidere posse uidetur religioni & saluti maximorum populorum.

In componendis religionis dissidijs properandū quidem est, ut è vestigio animorum flammę restinguātur: sed in causa cognoscenda, si dubia sit, ἐπέχειν placet magis, quàm temerè ad condemnationē decurrere: quam animi moderationem in literis illustrissimæ Celsitudinis vestræ animaduertimus.

Trinitatis veritatem Deus Patribus indicauit: Christus suis discipulis comprobauit: D. Ioannes Euangelista & Apostoli explicauerunt: patres defenderūt, imprimis Græci, apud quos amabilis breuitas est & perspicua propugnatio. Si ego rectè quod agitur intelligo, & si collegæ mei verè iudicāt, componi poterit negocium: modo vtraq; pars moneri se atq; doceri patiatur. Patres ita trinitatis controuersiam explicarunt, ut de illorum veritate non sit dubitandum. Non enim quia cæremonijs nimium indulserunt, et multa in Pontificibus Romanis dissimularunt, et monachatui et cœlibatui nimium tribuerunt, idcirco in hac etiam quæstione illos errare

rare

rare potuisse statuendum est. nam video hac cogitatione multos ad audaciam excitari. Sed quia in cęteris fuerint indulgentiores, in hac disputatione grauitatem & constantiam retinuerunt, eò causa hæc illorũ verior haberi debet, quò maior apparet consensio atq; constantia: & cæterorum hominum crudelia consilia, & exitus vitę, et diuinę mulctæ ostendunt, quam illi causam susceperint, & quomodo defenderint. Sed de hac controuersia nostri respondebunt: hæc præmittere uisum est: & ostendere Celsitudini vestræ nostris hanc causam curę esse, & laudare vestræ Celsitudinis diligentiam, curam, solicitudinem, æquitatem, prudentiam.

Ac sanè est necessarium in hoc communi periculo dissidiorum, officium facere magni & præclari Principis: quorum alterum æquitatem requirit, religionis dissidium: alterum fortitudinem, uis inimicorum: Vtrumq; sapientiam atq; constantiam flagitat.

Ac de religione satis multa cognouimus: de Mosco autẽ pauca sunt allata ad nos, sed plena periculis. Nam tametsi gratum & iucundum nobis est, audire Furstenbergium, Teutonicę familię magistrum, adhuc viuere, & crudele illud effugisse supplicium: tamen quid nos iuuat? illum cum exercitu MVSCOVICO reduci: aut quid ille præ-

ter vitæ usuram lucri habet: & quò blandior nunc hostis est, eò plus est metuendus & magis nocere potest. Nos qui longinqua à vobis regione uiuimus, multa in fortuna Celsitudinis vestræ videmus, quæ nos maximoperè recreant, & spem dant bonæ conuersionis contra hos humani generis & vestrorum populorum aduersos & horribiles casus: quorum vnum est, decus & antiquitas familiæ Radziuuilanæ, cuius maiores sæpè fortiter & laudabiliter aduersus Turcarum, & Tartarorum, & Rhutenorum vim militarunt & secunda fecerunt prælia: Alterum fortunata ista uirtus vestræ Celsitudinis, ornata Regis SIGISMVNDI amicitia & necessitudine, amplificata ab Imperij Cæsaribus, et Ducis appellatione atq; dignitate honorata: quem ego amplissimum gradum gloriæ esse statuo. Magnum in C. Iulio fuit Cæsarum familia & antiquitas, magnum in Octauio Augusto Octauiorum vetustum cognomentum, sed illa communis totius gentis Cæsarum atq; Octauiorum fuit laus atq; dignitas: quòd verò vterq; Imperij maiestatem & summam potentiam adeptus est, & alter nostris Imperatoribus Cæsarum, alter Augustorum cognomentum hæreditarium tradidit, hoc proprium horum duorum est, & vtriq; suis anteponendi sunt maioribus. Veruntamen hi duo in summa dignita-

te fili-

te filium, cui hanc hæreditatem relinquerent, non habuerunt: Vestræ verò Celsitudini Deus liberos dedit, qui acceptam à patre ducum dignitatem hæreditariam poterunt tradere nepotibus, & in his liberis Illustrissimæ spei est Nicolaus Christophorus Radziuuilus, vera paternarum virtutum imago, prudentiæ, gratiæ, diligentię, sobrietatis, liberalitatis & heroicæ cuiusdam magnificentiæ. cuius virtutes ita amamus in hac ætate, vt etiam reuereamur: propter grauitatem in humanitate, et propter humanitatem in seueritate: propter magnos etiam progressus quos facit in hoc cursu suorum studiorum atque exercitationum.

Atque hæc filij virtus & liberorum fœlicitas, tertium erat quod consolatur nos hoc nostro uestroque necessario tempore. Accedit ad ista tria patruelis optimus Trocensis Palatinus, et illius militaris uirtus & belli fortuna, & prælia secunda cum Moscis facta: non enim dubium est, quin ex ea gente atque familia, magna sint atque salutaria expectanda auxilia: in qua auita nobilitas, pater virtute maximus, patruelis virtute fortissimus, filius is quo pater meliorem optare non possit. In historijs uidere est eos Imperatores magnum nomen in re militari & gloriam consecutos esse, qui ad vsum militarem doctrinam adiecerunt literarum, ut C. Cęsarem, ut Octa-

uium Augustum, vt Carolum Magnum: Et prudentiæ documentum est, Celsitudinem vestram filium velle bonis disciplinis atque artibus erudiri. Ab his enim instructus & armis tueri patriam poterit: & domi religionem contra hæreticos defendere: & pacis militiæq; temporibus cum summa authoritate versari in Regum consilijs, quæ facultas in eo sese iam ostentat, & iam multorum in se doctorum hominum aures oculosq; & animos conuertit.

Doctor noster Laurentius Tuppius latinam fecit refutationẽ Concilij Tridentini, qua sese Euangelici principes aduersus inimicorum potentiam defendunt: in hac appellat Principem filium Celsitudinis uestræ: Valdè laudo & laborem Doctoris Tuppij & factum, quod ipse suo testimonio & hac appellatione & quasi dedicatione nostram de Principe spem atq; expectationem confirmat, & quòd librum pro vestitu Germanico toga Romana induerit, & togatum ad exteras gentes atq; nationes mittat: & ad eas terrarum oras mittat Principis filij vestri nomen, ad quas aliquando illius arma & lacerti militares, virtusq;, & victoria, & belli gloria perueniet. Et credo apud exteros plus poterit huius voluminis authoritas, quàm apud illos, quos in uiam reuocare conatur. Occalluerunt enim Ro-

mani ad has argumentationes, aut non legũt necp audiunt, aut irascuntur & exacerbantur magis. Læti sunt quòd huius Concilij congestione defuncti sunt: nihil causæ est quamobrem aliud ab illis expectemus. De Episcopis nostris mirandum est, cũ inter ipsos sint Principum filij & cognati, cùm eruditi, cùm prudentes, tùm etiam boni, quos noui: cũ videant Romanos nolle, necp posse componi concordiam nisi vel legitimo Concilio œcumenico, uel gentis nostræ & nationis deliberatione: non Cæsari authores esse, & Cæsarem iuuare, vt tandem de Religione iusta ratio ineatur: & quam vniuersus orbis deberet Religionem recipere, eam in Germania constituere: cùm nulla alia quàm hac ratione queant facultates suas retinere, dignitatem confirmare, authoritatem stabilire, conscientiæ suæ consulere, & grati atcp accepti esse omnibus omnium Ordinum in Imperio hominibus. Istud assequentur, si, quod Romæ obtinere à Pontifice non possumus, id Augustæ & in Comitiorum aliqua vrbe à Cæsare postuletur.

Ac quod Imperio nostro necessarium est, illud certè etiam Poloniæ regno magno, et magnę Lituaniæ erit gloriosum, huiusmodi fieri Concilium, quale hic liber postulat: cuius iam patrocin iũ Radziuuilana domus suscipit: pater, filius, frater patru-

lis: & ad veteres laudes hanc nouam adijcit, vt ho-
spitium & portus esse religionis atq; virtutis vide-
atur. & literati homines in vna familia tres patro-
nos inuenerint, in quorum nomine, authoritate,
fide & beneuolentia queant acquie-
scere. Argentorati Idi-
bus Mar-
tij.

BERN-

Bernhardus Botzhey-
MIVS IVRECONSVLTVS
& Aduocatus Reipub. Argentoratenſium
D. Laurentio Tuppio Iureconſulto, collegæ & compatri ſuo.
S. P.

AVDO TE MI DOMINE COMPA-ter, qui defenſionem noſtrarum partium, oppoſitã nuper Synodo Tridentinæ, latinam facis: & operam hanc tuam, ſtudiumq́ue fidele quod in cauſam honeſtiſsimam collocaſti, Principibus in Repub. viris probatum iri non dubito. Nam & ampliſsimorum Ordinum dignitati, & grauitati cauſæ, quemadmodum oportebat, ſeruijſti rectè, & innocentiam noſtrorum, iuſq; in hac cauſa noſtrũ exteris nationibus, quę Germanicè neſciunt, perſpicuè patefacis: vt uelut in tabella intueri hic poſsint, qua de re multis iam annis variè certatum ſit: contra quod hominum genus ſuſcepta atq; inſtituta contentio: deniq; per quos ſtet, quo minus etiamnũ de tam diuturnis diſsidijs ratio certa iniri poſsit.

Quo ego nomine ſcriptum illud quod interpre-tatus es, & ipſam interpretationem tuam de Eccle-ſia & Republica benè mereri affirmo libenter. Etſi autem multis rationibus merito prædicanda ſit fi-des hęc & conſtantia Illuſtriſs. Principum et Impe-rij Ordinum, qui doctrinam, vt initio oblata et ex-poſita fuit Cęſareæ Maieſtati, conſtantiſsimè reti-nent atq; defendunt: tamen et hoc nomine ijdē lau-dem verã merentur, quòd exemplũ hoc conſtantiæ atq; conſenſus etiam poſteritati ad imitationem uir tutis profuturum uideatur: & teſtimonium perhi-biturum, nos piè atq; religiosè ſenſiſſe, qualiſcunq; tandem rerum ſecutura ſit conuerſio.

Placet igitur cum ob ipſum argumentum, te fa-cere quod facis: tum quòd in hac translatione tua inſtituiſti προσφώνησιν ad optimum illuſtriſsimumq; principem Nicolaum Chriſtophorum Radziuui-lium, qui filioli mei Ioannis Chriſtophori Botzhey-mij anno ſuperiore tecum ad Baptiſmi ſacrum fon tem teſtis religioſus adfuit in Eccleſia noſtra: In quo Principe heroicæ indolis vim admirabilem & omnium maximarũ virtutum præclara argumen-ta ſumma cum voluptate ſæpius cognouimus.

Ac mihi quidem ita uidere videor, ſingulari quo-dam fato Principem hunc iuuenem ad res in Repu-blica maximas, ad amplificandam doctrinam veræ

religio-

religionis salutemque multorum populorum destinatum. Neque dubito quin doctrinæ studijs confirmatus, magnum amplissimæ familiæ Radziuuiliorum decus sit futurus: cuius laudibus vt impensè faueam ac cupiam pręter cęteras causas & hæc subest æquissima ratio, quòd aui mei materni Georgij Hosij piæ memoriæ, qui Marchionib. Badensibus à consilijs fuit, germanum fratrem Vdalricum Hosium, in ditionem istius Principis olim commigrasse, et Vilnæ hospitem hominem consedisse, à matre amantissima acceperim: multisque ibi & magnis Regum Poloniæ beneficijs ornatum, & ab illustrissima Radziuuiliorum familia benignissimè defensum atque adiutum: plerosque etiam ex posteris eius Regum & Principum virorum Consilijs atque gubernaculis adhibitos.

Hęc igitur familiæ illustrissimæ in meos pietas, tum etiam charitas matris, facit ut mihi benefactū esse putem, quidquid in auunculum meum magnū eiusque posteritatem prolixè et liberalissimè fuit collatum. De Stanislao Cardinale delecto doleo, non tantam inter nos de Religione consensionem esse, quanta sanguinis inter nos coniunctio intercedit. Optarim autem mentem eius nobiscū coniunctam esse vnanimi consensu eius doctrinæ, cuius in hoc volumine explicata est ratio omnis. De quo ne

planè

planè desperem, multę sunt causę, ac pręcipuè quòd sciam nulli hominum constare posse mirabilia Dei iudicia, quibus nunc hos nunc illos ad agnitionē sui clementer perducit, atq; etiam ex hostib. suis sępius salutaria organa & uasa misericordię sibi deligit.

Accedit ad hæc omnia etiam recens beneficium, et quod me propius attingit, Illustrissimi Principis Nicolai Christophori Radziuuilij liberalitas & propensus fauor in Ioannem Vilhelmum & Ioannem Bernhardum filios meos, quibus difficili rerū statu et pestilentię metu quo exercebamur, clementer in Tubingensi Academia idem perfugium prębuit, & multa benignissimè fecit. Gratissimum igitur mihi accidit & iucundissimum, quidquid ad Inclytæ familię Radziuuiliorum dignitatem & laudem à nostris suscipitur. Et quanquam virtus egregia per se luceat, nec magnoperè indigeat nostris uel preconijs, uel uotis, uel congratulationib. aut etiam gaudijs, gratū tamen nobis accidit, si quibus fœlicitatem, decus et gloriam exoptamus, quos propter virtutem amamus, quibus ex animo volumus & cupimus, ijs vltrò quæ optabamus, quæq; voluimus, ab intelligentibus deferantur. Quo nomine in Schola et vrbe nostra imprimis beatum fuisse & esse Principem hunc tute mihi testis potes esse optimus.

Oro

Oro autem Deum Opt. Max. et dominum nostrum Christum, vt studia actionesque omnes huius præclaræ indolis & spei eximiæ Principis spiritu suo sancto clementer gubernet, peregrinationes studiorum, virtutis, & religionis causa susceptas, cum viro nobilitate generis & rerum prudentia prestanti Balthasaro à Leuualdt, amico nostro coniunctissimo, prosperas esse uelit, vt in patriam Musis comitātibus reuersus magno patris Illustrissimi principis, patriæ & populorum gaudio excipiatur:

Inque patris crescat munera magna sui.

Benè vale. Argentorati die æquinoctij verni. Anno M. D. LXV.

ERRATA SIC COR- rigantur.

Fol. 6. uersu 5. pro M. D. LXXXIX. reponatur M. CCCC. LXXXIX. Fol. 22 linea 20. pro legemus reponatur legimus. Fol. 29. lin. 19. Ratisbonensibus. Fol. 42. lin. 2. pro circumsionem legatur circumcisionem. Fol. 44. uersu 17 reponatur comma post uerbum populo. Ibidem uersu 18. temporalibus. Fol. 46. lin. 11. pro tam legatur iam. Fol. 47. uersu 1. legatur decisiuam. Fol. 50. lin. fin. lege: præsumpserunt. Fol. 51. uersu fin. legatur ita: doctrinæ emineat ac defendatur constanter. Fol. 62. uersu 25. intemperie. Fol. 80. linea 13. subducatur. Fol. 82. uersu 22. ubi ad tria millia Episcoporum numerantur. Fol. 85. uersu antepenult. rediguntur. Fol. 100. uersu 18. DE STATVIS ET IMAGINIBVS. Fol. 131. uersu 17. imò temerarium uideri docent. Fol. 138. uersu 23. reponatur sic: propter nostra bona opera esse factam. Fol. 149. uersu 14. consecrati. Fol. 153. lin. 16. psalmum. Fol. 155. lin. penult. lege quadragenæ, septenæ & carenæ. Fol. 165. lin. 1. comparatas. Fol. 162. uersu 3. permittatur. Fol. 165. Stentorea. Fol. 170. uersu 1. consultius fore & utilius. Fol. 180. lin. 23. exhibitam. Fol. 188. lin. 19. portentosos. Fol. 195. uersu 16. inferorum. Fol. 239. uersu 12. regni. Fol. 261. linea 24. cognomen. Fol. 278. uersu 25. SYRACH. Fol. 279. uersu 25. lege: Apocryphi sunt et authoritate carent in Ecclesia. De quibus &c. Fol. 296. uersu 15. apostolicorum. Fol. 297. linea 7. conciliatorem. Fol. 308 linea 5. peculiariter. Fol. 323. uersu fin. ita reponatur: residentiam (cuius decreti ea sententia fuit, ut Episcopi præsentes essent semper. &c. Francisco rege id approbante.) Folio 333. uersu 19 pro scribit reponatur conqueritur. Folio 334 uersu 17 lege sic: ridiculo uocabulo quasi dicas pauperum satuorum. Folio 341 uersu 8. lege subornatos. Folio 343 linea 7 interest: Ibidem linea 12 capitalis inimicus. Fol. 344 uersu 18. pro ordinem legatur angustum. Folio 357. uersu 3. consiliarium. Folio 366. δοκιμασίαν. Folio 368 linea 17. degant subditi. Folio 375. linea penult. petierint. Folio 381. uersu 21. uocari. Ibidem linea 24. adserenda. Folio 384. linea penult. Quoties etiam.

Reliqua Lector æquus & intelligens festinationi benignè ignoscet, & per se emendabit.

FINIS.

ARGENTORATI
Excudebat Samuel Emmel. Anno Domini
M. D. LXV.